

Wojciech Maciej Stabryła

"Raduję się w Bogu" : hymn Anny (1 Sm 2, 1b-10) hymnem Maryi (Łk 1, 46b-55)

Salvatoris Mater 8/3/4, 38-49

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W w. n.e. proces formowania się Starego Testamentu niemalże dobiegał końca. Nie było jeszcze ściśle ustalonego kanonu (np. saduceusze uznawali za natchniony¹ wyłącznie Pięcioksiąg, w przeciwieństwie do faryzeuszy; mówi się także o istnieniu dwóch kanonów - dłuższego, Żydów z diaspory, którego przykładem jest LXX, i krótszego, Żydów palestyńskich, który reprezentowany jest przez TM), ale pobożni Izraelici mogli z całą obfitością czerpać z bogatego źródła ksiąg biblijnych i, jak potwierdzają to badania komparatystyczne, wielokrotnie to czynili. Trudno czasem jest stwierdzić, czy istniejące podobieństwa pomiędzy pewnymi tekstami są śladami zależności literackiej, czy jedynie znakiem tego, że słowo, które było w Izraelu rozumiane bardzo dynamicznie, wypełniło swoje zadanie przemieniając umysł i zakorzeniając się we wnętrzu wierzących tak, iż nieświadomie nawet posługiwali się nim w życiu codziennym (por. Iz 55, 10-11). Zapewne w wielu przypadkach mamy do czynienia właśnie z tą dru-

Wojciech Maciej Stabryła

Raduję się w Bogu. **Hymn Anny (1 Sm 2, 1b-10)** **hymnem Maryi** **(Łk 1, 46b-55)**

SALVATORIS MATER
 8(2006) nr 3-4, 38-49

wspominają o występowaniu już w Starym Testamencie zjawiska relektury, gdy w odczytywaniu tekstów łączono stare z tym, co nowe.

Współczesna bibliistyka stosuje także podejście do tekstu zwane *Wirkungsgeschichte*, w którym bada się historię oddziaływania tekstu na czytelnika³. Warto uświadomić sobie jednak, że przy takim badaniu nie można pomijać wewnątrzbiblijnych odniesień i interpretacji, gdyż teksty

gą sytuacją, są jednak i takie, które świadczą o tym, że autorzy natchnieni świadomie tworzyli nowe teksty, dostosowane do aktualnej rzeczywistości, w oparciu o starsze utwory pochodzące z tradycji. Dokumenty Papieskiej Komisji Biblijnej² wyraźnie

¹ Stosując tutaj termin „natchniony”, dokonuję anachronizmu, gdyż w judaizmie czasów Chrystusa, jak i późniejszym, pytano raczej, czy dana księga „brudzi ręce”, tj. czy posiada Boski autorytet.

² PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Interpretacja Biblii w Kościele*, w: *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich*, t. I i red. R. RUBINKIEWICZ, Warszawa 1999, 24-100, zwł. 67-70; *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, Kielce 2002, 38-41.

³ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Interpretacja Biblii w Kościele...*, 44-45; R. RUBINKIEWICZ, *Nowe aspekty egzegezy biblijnej w świetle dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „O interpretacji Biblii w Kościele”*, w: *Interpretacja...*, 101-116, zwł. 109-111; A. TRONINA, *Historia oddziaływania tekstu*, w: *Metodologia Nowego Testamentu*, red. H. LANGKAMMER, Pelplin 1994, 207-231.

były żywo odczytywane od samego początku swojego powstania, a nie dopiero w momencie oficjalnego ukształtowania się kanonu żydowskiego czy chrześcijańskiego.

W nurt badań nad wewnątrzbiblijnym oddziaływaniem tekstów natchnionych wpisuje się pytanie o źródła *Magnificat* (Łk 1, 46b-55), którego słownictwo, forma i styl przypominają liczne psalmy⁴ oraz Hymn Anny, matki Samuela (1 Sm 2, 1b-10). To właśnie na porównaniu tego tekstu z *Magnificat* zostanie zogniskowana uwaga w niniejszym artykule. Tytuł jego stanowi fragment otwierającego oba teksty wyznania radości (por. 1 Sm 2, 1b; Łk 1, 47a), które włożone zostało w usta dwóch kobiet, które odegrały znaczącą rolę w historii zbawienia. W pierwszej części artykułu (1) zostanie zaprezentowane synoptyczne zestawienie tekstu Hymnu Anny z Hymnem Maryi⁵, a także wyodrębnione zostaną wspólne bloki tematyczne obu tekstów i w oparciu o nie przeprowadzona zostanie ich analiza porównawcza (2).

1. Synopsa tekstów (1 Sm 2, 1b-10 [TM i LXX]; Łk 1, 46b-55)

Autor przekazanego w Ewangelii według św. Łukasza Hymnu Maryi⁶ w sposób bardzo wyraźny nawiązał do poetyckiego tekstu znajdującego się w grupie tzw. Proroków Pierwszych, tj. 1 Sm 2, 1b-10. Dążąc do wychwycenia podobieństw i różnic pomiędzy oboma tekstami, zamieścimy ich synopsę. Obejmie ona także greckie tłumaczenie Hymnu Anny w wersji Septuaginty, gdyż to najprawdopodobniej właśnie poprzez ten tekst⁷ hymn ten „wpisał się” w *Magnificat*. Tłumaczenie fragmentu hebrajskiego, jak i obu tekstów greckich (LXX, NT), dokonane zostanie tak, aby w miarę możliwości terminy paralelne były oddane w sposób ukazujący zależność i związki.

⁴ Zob. M. KOKOT, *Magnificat w świetle psalmów*, w: F. GRYGLEWICZ, *Studia z teologii św. Łukasza*, Poznań 1973, 80-87; S. GRZYBEK, *Wielbi dusza moja Pana (Łk 1, 46). Analiza historyczno-teologiczna hymnu Magnificat*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 3(1997) 231-251, zwł. 234-237; TENŻE, *Magnificat anima Domini*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 17(1964) nr 4, 238-243, zwł. 240.

⁵ Na temat gatunku literackiego *Magnificat* zob. A. VALENTINI, *Il Magnificat. Genere letterario. Struttura. Egesi*, Bologna 1987, 254; S. HAREŻGA, *Bóg Maryi w świetle hymnu Magnificat (Łk 1, 46b-55)*, „Salvatoris Mater” 1(1999) nr 2, 132-146, 135.

⁶ Nie podejmujemy tu pytania o to, czy Łukasz sam skomponował ten tekst, czy też przejął go z istniejącej już tradycji.

⁷ Septuaginta była bardzo rozpowszechniona wśród chrześcijan.

1 Sm 2, 1b-10 TM

1 Sm 2, 1b-10 LXX

Łk 1, 46b-55

1 ¹Raduje się me serce w JHWH,
wznosi się mój róg w JHWH,
rozwarły się me usta na moich
nieprzyjaciół,
gdyż cieszę się wybawieniem Twoim.

¹ Silne jest moje serce w Panu,
wznosi się mój róg w Bogu moim,
rozwarły się me usta na
nieprzyjaciół,
cieszę się wybawieniem Twoim.

⁴⁶ Wielbi dusza moja Pana
⁴⁷ i raduje się duch mój w Bogu
wybawcy moim.

2 ²Nikt tak święty jak JHWH,
gdyż nikt poza Tobą (nie istnieje)
i nikt taką Skalą jak Bóg nasz.

² Gdyż nie ma tak świętego jak Pan
i nie ma tak sprawiedliwego jak Bóg
nasz, nie ma świętego poza Tobą.

i święte (jest) imię Jego,
⁵⁰ a miłosierdzie Jego po wszystkiek
pokolenia dla tych, co się Go boją.

3 ³Prześciancie już mówić tak pysznie,
niech nie wychodzi beczelność
z ust waszych,
gdyż Bogiem wiedzającym (jest) JHWH
i przez Niego oceniane są czyny.

³ Nie przechwalajcie się już i nie
mówcie pysznie,
niech nie wyjdzie słowo wyniosłe
z ust waszych,
gdyż Bogiem wiedzy (jest) Pan
i Bóg przygotowuje swoje plany.

⁵¹ Okazał moc ramieniem swoim,
rozproszył pysznych w zamysłach
swych serc.

⁴ Łuk męnych złamany,
powaleni przepasują się odwagą.
⁵ Syci za chleb się zajmują
a głodni nie cierpią już głodu.
Podczas gdy nieplodna rodzi
siedmioro,
to wielodzietna usycha.

⁴ Łuk mocnych osłabił
a słabi przepasali się siłą.
⁵ Syci zostali poniżeni
a głodni opuścili ziemię,
gdyż nieplodna urodziła siedmioro
a wielodzietna osłabła.

⁵² Książąt pozbawił tronów
a wywyższył uniżonych,
⁵³ głodnych nasycił dobrami
a bogatych z niczym odprawil.

4 ⁶JHWH zabija i ożywia,
prowadzi do Szeolu i zeń
wyprowadza.
⁷JHWH uboży i bogaci,
uniża, ale i wywyższa.

⁶ Pan zabija i ożywia,
prowadzi do Hadesu i (zeń)
wyprowadza.
⁷ Pan uboży i bogaci,
uniża i wywyższa.

⁸ Podnosi z prochu biedaka,
z gnoju dźwiga ubogiego
by ich wśród książąt posadzić
i obdarzyć tronem wspaniałym;

⁸ Podnosi z ziemi biedaka
i z gnoju dźwiga ubogiego
by ich posadzić z książętami ludu
i obdarzyć tronem wspaniałym.

gdyż do JHWH (należą) filary ziemi
i na nich (On) świat położył.

⁹ Dający modlitwę modlącym się
i błogosławi lata sprawiedliwego,
gdyż nie siłą mocny jest człowiek.

⁹ (On) chroni stopy swych wiernych
a odstępcy drętwieją w ciemności,

gdyż nie siłą mocny jest człowiek.

gdyż nie siłą mocny (jest) człowiek.

T
R
E
O
F
L
O
L
O
G
I
K
I
S
C
J
Z
A
N
A

¹⁰ JHWH rozbija swego przeciwnika,

¹⁰ Pan słabym uczyni swego
przeciwnika,
Pan (jest) święty.
Niech nie przechwala się mądry swoją
mądrością, i niech nie przechwala się
mocny swoją mocą,
i niech nie przechwala się bogaty
swoim bogactwem,
lecz tym niech przechwala się ten,
który się chwali:
rozumieniem i znajomością Pana
i czynieniem sądu i sprawiedliwości
pośrodku ziemi.
Pan wstąpił do niebios i zagrmiał,
On będzie sądził krańce ziemi
i daje siłę naszemu królowi
i wzniesie róg swego pomazańca.

przeciw niemu

5

grzmi w niebie.
JHWH sądzi krańce ziemi,
daje siłę swemu królowi
i wznosi róg swego pomazańca.

⁵⁴ Ujął się za Izraelem, sługą swoim,
wspominawszy (swoje) miłosierdzie,
⁵⁵ jak (za)powiedział naszym ojcom,
Abrahamowi i jego potomstwu
na wieki.

Jak widać na powyższym zestawieniu istnieje bardzo duża zależność pomiędzy Hymnem Anny i Hymnem Maryi nie tylko w słownictwie, ale także w samym układzie i treści⁸. Wyróżnić można tutaj następujące grupy tematyczne:

1. Radość i uwielbienie;
2. Świątość Boga;
3. Sąd Boga nad pysznymi;
4. Boża rewolucja;
5. Bóg zwycięzca.

W oparciu o powyższy schemat zostanie przeprowadzona dalsza analiza porównawcza.

2. Analiza porównawcza

W części tej, w oparciu o porównanie obu hymnów od strony zawartości tematycznej, leksykalnej oraz składniowej, przeprowadzone zostaną analizy, których celem będzie ukazanie tematów łączących, jak i cech dywersyfikujących oba teksty.

2.1. Radość i uwielbienie

Oba hymny rozpoczynają się sekcją koncentrującą się na radosnym wielbieniu Boga, który okazał się wybawcą. Warto zauważyć, że konstrukcja początku hymnu w obu przypadkach jest identyczna⁹:

	C	B	A	
TM	בְּיְהוָה	לְבִי	צִיָּוָה	
	A	B	C	
LXX	ἔσπερώθη	ἡ καρδία μου	ἐν κυρίῳ	
	A	B	C	
NT	μεγαλύνει	ἡ ψυχή μου	τὸν κύριον	
	ἠγαλλίασεν	τὸ πνεῦμά μου	ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτήρῳ μου	

⁸ Na temat struktury *Magnificat* zob. R.E. BROWN, *La nascita del Messia secondo Matteo e Luca*, Assisi 1981, 480-483; J. DUPONT, *Il cantico della Vergine Maria (Lc 1, 46-55)*, „Parola Spirito e Vita” 3(1981) 93-97; T. OSSANNA, *Il Magnificat progetto di vita. Analisi etico-strutturale di Lc 1, 46b-55*, Roma 1984, 31-40.

⁹ Podobieństwo zauważa także A. KLAWEK, *Hymn Anny, matki Samuela. Prawzór Maryjnego Magnificat*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 7(1954) nr 106, 1-4, zvl. 3. TM w 1 Sm 2, 1b dwa razy używa imienia JHWH, zaś *Magnificat*, idąc wyraźnie za LXX, przejmuje układ Pan i Bóg (Łk 1, 46b-47).

a także to, że Septuaginta w miejsce hebrajskiego rdzenia עלה (= cieszyć się, radować) czyta עמם (= być silnym, licznym, umacniać się)¹⁰.

Radosna postawa uwielbienia, prezentowana przez Annę i Maryję, wyraża ich stosunek wobec Boga, którego uważają za sprawcę zbawienia (קַיִשׁוּת, LXX ἡ σωτηρία, NT ὁ σωτήρ¹¹). Kontekstem obu tekstów są perypetie związane z potomstwem (niepłodność Anny; zapowiedź narodzenia potomka przez Maryję), a więc potomek obu kobiet postrzegany jest jako ktoś bardzo oczekiwany i upragniony. Głównym motywem ich wielkiej radości wydaje się być więc miłosierdzie Boga, który wejrzał na ich życiową sytuację i przemieniając ją, obdarzył szczególnym błogosławieństwem¹². Słowa te zdają się być żywym echem słów Lei po narodzeniu Rubena w Rdz 29, 32: *Wejrzał JHWH na moje upokorzenie* (LXX διότι εἶδέν μου κύριος τὴν ταπείνωσιν) (por. 1 Sm 1, 11; Pwt 26, 7; Wj 3, 7)¹³.

Anna słowami włożonego w jej usta hymnu¹⁴ wyznaje, że dzięki Bożej pomocy wznosi się jej róg. Na starożytnym Bliskim Wschodzie róg był oznaką siły i zwycięstwa, a w Asyrii stanowił nawet symboliczny emblemat bóstwa¹⁵. Ta metafora zwycięstwa powróci jeszcze na zakończenie 1 Sm 2, 1b-10.

Pierwsze słowa pieśni (1 Sm 2, 1b-d; Łk 1, 46b-47) koncentrują się na stanie wewnętrznym obu kobiet, które właśnie doznały dobrego działania Boga. Po nich następuje zaś charakterystyczne dla hymnów uzasadnienie (כִּי, ὅτι¹⁶ – gdyż; 1 Sm 2, 1e; Łk 1, 48a. 49a). Hymn Anny

¹⁰ Zob. *Greek-english lexicon of the Septuagint*, ed. J. LUST, E. EYNIKEL, K. HAUSPIE, Stuttgart 2003, 586.

¹¹ Termin ὁ σωτήρ (= zbawiciel) u synoptyków pojawia się jedynie u Łukasza (1, 47; 2, 11; Dz 5, 31; 13, 23), u Jana pojawia się tylko raz w J 4, 42. Terminy pokrewne ἡ σωτηρία, τὸ σωτήριο (= zbawienie) pojawiają się w sumie sześć razy u Łukasza (1, 69. 71. 77; 2, 30; 3, 6; 19,9), a nie występują w pozostałych Ewangeliach synoptycznych. Fakt ten łączy się z tym, że Łukasz bardzo świadomie maluje obraz Boga-Zbawcy. Por. J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki 1999, 258; S. CHŁAD, *Magnificat orędziem o Bogu zbawiającym*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, red. S. GRZYBEK, Kraków 1988, 109-119, zwł. 115.

¹² S. GRZYBEK, *Wielbi dusza moja Pana...*, 233.

¹³ Zob. S. CHŁAD, *Magnificat orędziem o Bogu zbawiającym...*, 109.

¹⁴ Niektórzy badacze, ze względu na obecność w tekście wielu terminów przynależących raczej do sfery militarnej niż rodzinnej, uważają, że kontekst nie jest pierwotny. Szerzej zob. J. KOWALSKI, *Magnificat śpiewem o wolności i wyzwoleniu człowieka i świata*, w: *Matka Odkupiciela...*, 257-270; TENŻE, „Magnificat” orędzie wolności i wyzwolenia, „Chrześcijanin w świecie” 20(1988) z. 4-5, 89-101; J. ŁACH, *Pieśń Anny, matki Samuela (1 Sm 2, 1-10)*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 14(1961) nr 3-4, 104-109, 105.

¹⁵ Zob. J. ŁACH, *Pieśń Anny, matki Samuela...*, 105.

¹⁶ Brakuje go w LXX.

ogranicza się w tym miejscu jedynie do krótkiej wzmianki o wybawieniu, zaś *Magnificat* podkreśla, że przyczyną postawy Maryi jest to, iż Bóg wejrzał na „uniżenie swojej służebnicy” i uczynił Jej „wielkie rzeczy”. Nazwanie Maryi służebnicą Pańską (tu dosł. Jego – Łk 1, 48a, ale por. Łk 1, 38)¹⁷ nie powinno zostać niezauważone, gdyż jest to żeńska forma nośnego starotestamentowego tytułu „Sługa Pański”. Jak podkreśla S. Chłąd¹⁸, zastosowanie tego określenia było bardzo ograniczone, stosowało się ono jedynie do postaci wyjątkowych, które zostały wybrane przez Boga (np. Jakub¹⁹, Mojżesz²⁰, Dawid²¹). Poprzez owo określenie autor *Magnificat* stawia Maryję na równi z wielkimi postaciami Starego Testamentu, które wniosły znaczący wkład w dzieje zbawienia. Na samym początku porównania obu hymnów widać więc, że Maryja – zgodnie z określeniem pisarza natchnionego – przewyższa Annę ze względu na szczególne Boże wybranie. Co więcej, interwencja Boga na rzecz Maryi zostaje opisana greckim odpowiednikiem hebrajskiego terminu מַלְאָכָה, za pomocą którego bardzo często oznaczano w Starym Testamencie nadzwyczajne interwencje Boga, a zwłaszcza *exodus*²².

Sprawca tych wszystkich działań zostaje nazwany *ὁ δυνατός*, tj. Mocny²³. S. Grzybek zauważa, że to określenie Boga zawiera w sobie pełnię Jego przymiotów, które objawiły się tak w stworzeniu świata, jak i Jego zbawczych interwencjach na rzecz Narodu Wybranego i tłumaczy je „Wszchemocny”²⁴.

2.2. Świętość Boga

Fragment 1 Sm 2, 2 w wersji LXX jest oddany trochę inaczej niż w TM. LXX w miejsce frazy - *i nikt taką Skalą jak Bóg nasz* (1 Sm 2, 2c) wstawia - *i nie ma tak sprawiedliwego jak Bóg nasz* (1 Sm 2, 2b LXX). Mamy więc tutaj nie tylko samą zmianę tekstu, ale i zamianę jego miej-

¹⁷ *Magnificat* nawiązuje tutaj wyraźnie do Łk 1, 38 i stąd znaczenie nazwania Maryi „służebnicą”, gdyż nawiązanie to wskazuje, że nie jest to forma pokrewna do 1 Sm 1, 11, gdzie Anna nazywa siebie służebnicą, lecz przywołanie na pamięć starotestamentowego Slugi JHWH.

¹⁸ S. CHŁĄD, *Magnificat orędziem o Bogu zbawiającym...*, 116.

¹⁹ Por. Jr 46, 27; Ez 28, 25.

²⁰ Ml 3, 22; Dn 9, 11.

²¹ Ps 36, 1.

²² Zob. S. CHŁĄD, *Magnificat orędziem o Bogu zbawiającym...*, 114.

²³ W So 3, 17 LXX rzeczownik ten tłumaczy hebrajski termin מַבְרָר (= silny, wojownik).

²⁴ Zob. S. GRZYBEK, *Wielbi dusza moja Pana...*, 245-246. W tłumaczeniu zrobionym na rzecz niniejszego artykułu pozostawiliśmy wersję „Mocny” ze względu na to, że LXX wykorzystuje ten termin w 1 Sm 2, 4.

sca. TM 2 Sm 2, 2b jest oddany przez 2 Sm 2, 2c LXX, który to stych odchodzi od zawartej w tekście hebrajskim myśli, że nic nie istnieje poza Bogiem, interpretując ją w kierunku tego, iż nic świętego nie ma poza Nim. Jednakże LXX tylko pozornie daleko odeszła od frazy mówiącej, że Bóg jest Skalą. Zrozumiałe stanie się to, gdy przytoczymy Pwt 32, 4:

*Skala, niezawodna Jego zapłata,
gdyż wszystkie Jego drogi to sprawiedliwość,
Wszchemocny to wierność, a nie niegodziwość.
On (jest) prawy i uczciwy²⁵.*

Jak widać z powyższego fragmentu określenie „Bóg-Skala” było niejako synonimem sprawiedliwości, a więc myśl hebrajska obecna jest – choć w innej formie – w LXX.

1 Sm 2, 2 wyraźnie stwierdza, że nikt nie jest tak święty jak Bóg Izraela. *Magnificat* ogłasza tę samą myśl, proklamując świętość imienia Boga. Ponieważ imię utożsamiano z osobą, oznacza to, że Bóg nawet w swym imieniu objawia własną świętość. Obejmuje ona cały świat, gdyż nikt poza Nim nie istnieje. Nie jest to więc świętość daleka i niedostępna dla człowieka. Utożsamia się ona nie tyle z Jego transcendencją, co z miłością. S. Grzybek uważa, że w odniesieniu do Boga świętość i miłość są synonimami tej samej rzeczywistości i w związku z tym Bóg nie tyle jest święty, co jest samą świętością²⁶.

W polu semantycznym sekcji mówiącej o świętości Boga w obu hymnach znajduje się także pojęcie sprawiedliwości (por. 2 Sm 2, 2b LXX) i miłosierdzia (por. Łk 1, 50a). Nie jest to przypadek, gdyż sprawiedliwość i miłosierdzie to niejako dwa komplementarne oblicza świętego Boga. Tak matka Samuela, jak i Matka Jezusa wychwalają dobroć i świętość JHWH, który obdarzył je łaską szczególnego macierzyństwa. Choć oczywiście istnieje ogromna różnica pomiędzy Samuelem a Jezusem, to obie postaci stoją na progu nowych rzeczywistości. Samuel, na skutek namaszczenia króla w Izraelu, ustanawia niejako Królestwo Izraela, zaś Jezus od samego początku swojej działalności będzie głosił Królestwo Niebieskie.

Magnificat dwa razy wspomina miłosierdzie Boga. Pierwszy raz, w omawianej właśnie sekcji, odnosi je do Maryi, zaś drugi raz (por.

²⁵ Tł. za U. SZWARC, *Struktura literacka a teologia tekstu Pwt 32, 1-43*, „Roczniki Teologiczne” 52(2005) z. 1, 5-21, zwł. 19, z tym, że wybrano tutaj podstawowe znaczenie terminu סָלָא, tj. skala, a nie: siła, ucieczka, schronienie, azyl czy też ratunek. Por. TAŻ, *Skala Izraela w świetle wiersza Pwt 32, 30*, „Roczniki Teologiczne” 50(2003) z. 1, 29-38.

²⁶ S. GRZYBEK, *Wielbi dusza moja Pana...*, 246.

Łk 1, 54) do całego Izraela²⁷. Wzmianka w Łk 1, 50 koncentruje się na osobistym stosunku świętego Boga do człowieka i to właśnie na miłosierdziu skupia się autor Hymnu Maryi, inaczej niż autor Hymnu Anny, który na plan pierwszy wysuwa wielkość Boga²⁸. Miłosierdzie Boga nie narusza Jego sprawiedliwości. Nie ma tutaj żadnego negatywnego napięcia. JHWH bowiem swoimi miłosiernymi czynami potwierdza, że jest Bogiem *i* miłosiernym, *i* sprawiedliwym, *i* wszechmocnym, *i* pełnym miłości²⁹.

Miłosierdzie świętego Boga rozlewa się na wszystkie pokolenia, a więc nie jest w jakiś sposób ograniczone. Okazuje On je tym, *co się Go boją* (Łk 1, 50b). Τοῖς φοβουμένοις to wszyscy ci, którzy czczą Boga, ludzie pobożni, upokorzeni, skrzywdzeni³⁰. Termin ten określa nie tyle jakąś ekskluzywną grupę, co jest raczej inkluzywny, gdyż postawa nim opisana jest dostępna każdemu. Świętość Boga, zgodnie z myślą biblijną, powinna wzbudzać nie tyle strach, co bojaźń.

2.3. Sąd Boga nad pysznymi

Trzecią część obu hymnów stanowi zarysowanie obrazu Boga, który jest sędzią pyszałków. To, co zostało zawarte w sekcji określonej przeze mnie jako Boża rewolucja, jest konsekwencją przymiotu Boga-Sędziego, jest jedynie praktycznym zobrazowaniem tego, że Bóg dokonuje osądu ludzkich czynów czy też, jak oddaje to LXX, „przygotowuje swoje plany”, co można równie dobrze przetłumaczyć „przygotowuje swoje zwyczaje/drogi życia” (1 Sm 2, 3d LXX).

Tekst hebrajski, jak i jego greckie tłumaczenie, dają do zrozumienia, że autor niejako wzywa do zaprzestania działań podejmowanych przez pysznych. Zaznacza on, że Bóg najpierw wzywa do nawrócenia, a dopiero gdy Jego wezwanie nie zostaje wysłuchane, dokonuje osądu. W konsekwencji postawy braku nawrócenia, o czym wspomina *Magnificat* (Łk 1, 51) i co zobrazowane zostaje w dalszej części obu hymnów, JHWH dokonuje „radykalnego nawrócenia”, a ponieważ jest On „Bogiem wiedzącym” (hebr. אֱלֹהִים יוֹדְעִים), to nic się przed Nim nie ukryje. Jego sąd będzie więc w pełni sprawiedliwy.

²⁷ Zob. F. GRYGLEWICZ, *Teologia hymnów Łukaszczej ewangelii dzieciństwa*, Lublin 1975, 44; TENŻE, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (PNT III/3), Poznań 1974, 380-392.

²⁸ Zob. A. KLAWEK, *Hymn Anny, matki Samuela...*, 3.

²⁹ Zob. S. GRZYBEK, *Wielbi dusza moja Pana...*, 247.

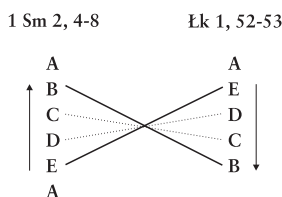
³⁰ Zob. TAMŻE. Nie wyklucza on np. bogaczy czy władców, bo i sam Bóg ustanawia królów, mając w nich upodobanie, jak wynika z obu hymnów.

2.4. Boża rewolucja

Sekcja ta jest bardziej rozbudowana w Hymnie Anny (por. 1 Sm 2, 4-9) niż w *Magnificat* (por. Łk 1, 52-53). Choć można by włączyć tutaj także w. 51 Hymnu Maryi, to nie należy on ściśle do tej sekcji, gdyż nie widać w nim schematu kontrastowej zmiany pozycji. *Magnificat*, choć dużo bardziej syntetyczny niż Hymn Anny, zawiera w sobie najważniejsze elementy obecne w swym starotestamentowym pierwowzorze:

1 Sm 2, 1b-10 TM	1 Sm 2, 1b-10 LXX	Łk 1, 46b-55
⁴ Łuk męźnych złamany, powaleni przepasują się odwagą.	⁴ Łuk mocnych ³¹ [A] osłabi a słabi przepasali się siłą.	⁵² Książąt [A] pozbawił tronów ³³ a wywyższył [E] uniżonych [D],
⁵ Syci za chleb się zajmują a głodni nie cierpią już głodu.	⁵ Syci [B] zostali poniżeni ³² a głodni [C] opuścili ziemię,	⁵³ głodnych [C] nasycił dobrami a bogatych [B] z niczym odprawil.
Podczas gdy nieplodna rodzi siedmioro, to wielodzietna usycha.	gdyż nieplodna urodziła siedmioro a wielodzietna osłabla.	
⁶ JHWH zabija i ożywia, prowadzi do Szeolu i zeń wyprowadza.	⁶ Pan zabija i ożywia, prowadzi do Hadesu i (zeń) wyprowadza.	
⁷ JHWH uboży i bogaci, uniża, ale i wywyższa.	⁷ Pan uboży i bogaci, uniża [D] i wywyższa [E].	
⁸ Podnosi z prochu biedaka, z gnoju dźwiga ubogiego by ich wśród książąt posadzić i obdarzyć tronem wspaniałym; gdyż do JHWH (należą) filary ziemi i na nich (On) świat położył.	⁸ Podnosi z ziemi biedaka i z gnoju dźwiga ubogiego by ich posadzić z książętami [A] ludu i obdarzyć tronem wspaniałym.	

Zapisując schematycznie występujące w obu hymnach terminy paralne, można dostrzec, że ich układ nie jest przypadkowy:

Widać wyraźnie, że dochodzi tutaj do swoistego przestawienia kolejności, na skutek czego pomiędzy oboma hymnami powstaje coś w rodzaju chiazmu. Autor *Magnificat* czyta Hymn Anny jakby od końca i w tej kolejności opisuje działalność Boga.

³¹ *Magnificat* w miejsce przymiotnika δυνατός (= posiadający moc, potężny, mocny, moźny) wybiera rzeczownik ó δυνάστης (= władca, pan, możny, dostojnik, książę).

³² LXX zdaje się mieć w tym miejscu przed sobą zamiast obecnego w TM rdzenia שבר (= nająć się) rdzeń שבר (= być złamanym, rozbitym, zniszczonym) lub שבר (= brakować, odczuwać brak, niedostatek, być pustym, zmniejszać się, umniejszyć). Zob. *Greek-english lexicon...*, 191.

³³ S. Grzybek (*Wielni dusza moja Pana...*, 248) uważa, że w w. 52 dopatrzeć się można aluzji do złożenia z tronu pysznego Saula i osadzenia na nim pokornego Dawida.

Inny jeszcze schemat można dostrzec w Hymnie Anny (+ schematycznie oznacza sąd Boży na korzyść człowieka; – oznacza sąd Boży na niekorzyść człowieka):

mężni złamani	[-]	–	powaleni odważni	[+]
syci głodni	[-]	–	głodni nasyчени	[+]
niepłodna rodzi	[+]	–	wielodzietna usycha	[-]

refleksja teologiczna (1 Sm 2, 6-7)

biedak podniesiony	[+]
ubogi dźwignięty	[+]
cel działań Boga:	posadzić wśród książąt obdarzyć tronem

refleksja teologiczna (1 Sm 2, 8ef)

wierni chronieni	[+]	–	odstępcy drętwiąją	[-]
------------------	-----	---	--------------------	-----

refleksja teologiczna (1 Sm 2, 9c)

Jak widać na powyższym schemacie, po dwóch parach o układzie (-/+) następuje zmiana na układ (+/-), zaś po nim wygłoszona zostaje pierwsza refleksja teologiczna, która stanowi opis Boga jako suwerennego Pana życia i śmierci (w. 6), bogactwa (w. 7a) i chwały (w. 7b). Następnie zostają wypowiedziane po kolei dwa pozytywne sądy (w. 8) dopełnione ukazaniem celowości działania Boga, tj. niezwykłym wywyższeniem tych, którzy do tej pory byli ponizeni. Po ukazaniu tego celu autor natchniony powraca do wywodu teologicznego, z tym, że tym razem jego refleksja jest o wiele bardziej ogólna: podkreśla, że JHWH panuje nad całym światem (w. 8ef³⁴). Po tej wypowiedzi wraca znów schemat (+/-), a po nim następuje krótka refleksja (w. 9c), która tłumaczy niejako w sposób mądrościowy to, co zostało opisane wcześniej i jest swoistą pointą: *nie siłą mocny jest człowiek*. Tak więc ci, którzy zaufali swojej mocy, na skutek Bożej rewolucji zostali ponizeni i doznają niedostatku czy hańby, a ci, którzy w Bogu złożyli swoją nadzieję, cieszą się pełnią Jego błogosławieństwa³⁵.

Jeśli spojrzymy na fragment *Magnificat*, który należy do omawianej sekcji, w kluczu sędziowskiej działalności Boga (+/-), to dostrzeżemy chiazm ABB`A`:

³⁴ LXX opuszcza ten fragment.

³⁵ Nie można tu jednak popaść w uproszczenie typu: źli bogaci – dobrzy biedacy, gdyż sekcja poprzednia zaznacza wyraźnie, że chodzi tu o pysznych. Brany pod uwagę jest więc nie tyle sam stan posiadania, co stosunek do Boga i ludzi.

książęta pozbawieni tronów	[-]
uniżeni wywyższeni	[+]
głodni nasyćeni	[+]
bogaci odprawieni	[-]

W sekcji tej Bóg jako suwerenny władca całej rzeczywistości odmienia losy ludzi tak, aby objawiły się zapowiedziane w 1 Sm 2, 3d wyroki. *Magnificat* natomiast rozwija tutaj myśl w. 51, który mówi o tym, że Bóg swym ramieniem dokonuje sądu wśród ludzi. Myśli obu hymnów są paralelne, a wykorzystane obrazy niemal jednakowe. Bóg jawi się jako sprawiedliwy sędzia, który wyświadcza miłosierdzie.

2.5. Bóg zwycięzcą

Oba hymny kończą się sekcją, która zatytułowana została „Bóg zwycięzcą”. W 1 Sm 2, 10a JHWH przedstawiony jest bardzo antropomorficznie jako wojownik, który rozbija swego przeciwnika. Jest On jednocześnie sędzią, który grzmi w niebie i stamtąd wydaje swoje wyroki (por. 1 Sm 2, 10b)³⁶. Według autora jest On Panem uniwersalnym, gdyż sądzi „krańce ziemi”, czyli cały świat. Co więcej, jest On Bogiem zaangażowanym w dzieje swojego narodu, gdyż obdarza siłą króla, czyniąc zwycięzcą swojego pomazańca, co właśnie oznacza wzniesienie jego rogu. Wzmianka o rogu jest wyraźnym znakiem zakończenia hymnu, gdyż stanowi inkluzję z 1 Sm 2, 1c, gdzie Anna proklamowała, iż jej róg wznosi się dzięki JHWH.

Wzmianka o królu, co zauważają komentatorzy, jest wyraźnym śladem późniejszego pochodzenia hymnu, ponieważ to właśnie dopiero Samuel, syn Anny, namaści Saula na króla nad Izraelem (por. 1 Sm 10, 1n). Zakończenie Hymnu Anny jest więc bardzo wyraźnie zabarwione wydzwiękiem narodowym.

Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku *Magnificat*. Jak już wspomniano wcześniej, na początku Maryja wychwala Boga, który *Jej* wyświadczył łaskę. W zakończeniu hymnu natomiast (por. Łk 1, 54-55) perspektywa zostaje rozszerzona i JHWH wychwalany jest jako Bóg wierny przymierzemu zawartemu z Abrahamem³⁷. *Magnificat* podkreśla, że JHWH ujął się za Izraelem, który teraz – podobnie jak wcześniej Maryja, reprezentantka narodu – nazwany jest sługą Boga (por. Iz 49, 1-7),

³⁶ LXX rozbudowuje pierwotny hebrajski, w tym miejscu dodając kilka wezwań (por. 1 Sm 2, 10b-h).

³⁷ Warto zaznaczyć, że także w przypadku Abrahama spotykamy się z sytuacją, w której dobro wyświadczone jednostce rozlewa się na cały naród.

Bóg zaś wyświadcza mu miłosierdzie. Tak więc oba hymny w swoim zakończeniu dokonują pewnego otwarcia i dają udział całemu narodowi w wielkim błogosławieństwie, którego doświadczają dwie skromne kobiety: Anna i Maryja. Taka perspektywa wskazuje, że dokonać się musiało coś szczególnego, bo tylko takie wydarzenia obejmują swoim zasięgiem całe społeczności.

Celem niniejszego artykułu było ukazanie związków istniejących pomiędzy Hymnem Maryi i Hymnem Anny, który był pierwowzorem *Magnificat*. Oba teksty są sobie bardzo bliskie, tak tematycznie, jak i kompozycyjnie. Wspólna jest im też perspektywa i teologia w nich zawarta, która wysławia świętego Boga jako sprawiedliwego, a zarazem miłosiernego sędziego, który swoją „rewolucyjną” działalnością doprowadza społeczność narodu wybranego do ostatecznego zwycięstwa, będącego realizacją zawartego w przeszłości Przymierza.

dr Wojciech Maciej Stabryła

Mount Zion
P.O.B. 22
91000 Jerusalem
Israel
e-mail: stabik@wp.pl

« Je me réjouis en Dieu ».
Cantique d'Anne (1 S 2, 1b-10) devenu cantique
de Marie (Lc 1, 46b-55)

(Résumé)

L'article montre les liens existants entre le cantique de Marie (Lc 1, 46b-55) et le cantique d'Anne (1 S 2, 1b-10), prototype du *Magnificat*. Les deux textes sont très proches, par leur thématique, comme dans leur composition. Ils contiennent la même dimension et la même théologie, glorifiant Dieu en tant que Juge bon mais aussi miséricordieux qui, par son action « révolutionnaire », conduit la société du peuple élu jusqu'à la victoire définitive – résultat de l'alliance conclue autrefois.